

INTEGRATSION YONDASHUV ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MA'NAVIYAXLOQIY TARBIYALASH OMILLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7834188>

Musoyeva Fazila Oydinovna

Buxoro viloyati Romitan tumani 18-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya: *Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga integratsion yondashishning mazmuni, vazifalari va omillari xususida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar. *Ma'naviy-axloqiy tarbiya, maktabgacha ta'lim, milliy qadriyatlar, ta'lim-tarbiya, maktabgacha yoshdagi bolalar.*

KIRISH

Mustaqillikka erishganimizdan keyin hukumat tomonidan barcha e'tibor milliy qadriyatlar va madaniyatni qayta tiklashga, ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilishga, milliy tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yishga qaratildi. Tarbiya milliy qadriyatlarimiz, madaniyatimiz va xalq an'analari ta'siri ostida samarali bo'ladi, ma'naviy-axloqiy barkamollikka erishiladi. Dunyoda maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish texnologiyasini takomillashtirish va bu borada tarbiyaga kompleks yondashuv asosida tarbiyalanuvchilarda ma'naviy-axloqiy kompetensiyani tarkib toptirishning innovatsion-pedagogik modellarini ishlab chiqishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Ayniqsa, maqbul diagnostik vositalarni modifikatsiyalash orqali bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyalanganligini tashxis etishning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirish, bolalarni dastlabki odob-axloq qoidalariga o'rgatish, ularga amal qilish ko'nikmalarini shakllantirishda integrallashgan mashg'ulotlardan foydalanish metodikasini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy intellektini rivojlantirishda ma'naviy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlashning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini takomillashtirish alohida dolzarflik kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mamlakatimizda ta'lim-tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida maktabgacha ta'limda ham me'yoriy-huquqiy bazani tubdan takomillashtirish, ilg'or xorijiy tajribalar, ilmiy ishlanmalar va texnologiyalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatiga integratsiya qilish, maktabgacha yoshdagi bolalarni erta rivojlantirish sohasidagi ilmiy, innovatsion-pedagogik faoliyatni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish va ushbu tashkilotlarda bolalarning har tomonlama

intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishini jiddiy oshirish va foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, pedagog va mutaxassislarning malaka darajasini yuksaltirish" kabi muhim vazifalar belgilangan. Bu esa, integratsion yondashuv asosida maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning pedagogik-psixologik xususiyatlarini aniqlashtirish, maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning integrativ modelini takomillashtirishni taqozo etadi. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablarining 2-bob 3-bandida integratsiya tushunchasiga alohida to'xtalib, integratsiya – bola ta'limi va rivojlanishidagi mazmun tarkibiy qismlari o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlovchi jarayon ekanligi ko'rsatib o'tilgan. "Integratsiya" so'zi lug'atlarda izohlanishicha, lotincha, "integratio" so'zidan olingan bo'lib, qayta qurish, tiklash, to'ldirish ("integr" – to'liq, butun, yaxlit degan ma'noni anglatadi. Shuningdek, boshqa bir lug'atlarda "integratsiya" – o'zaro bog'langan holda rivojlantirish, "integrirovat" – bir butun qilib birlashtirmoq, yaxlit holga keltirmoq, deyilsa, sohaviy lug'atlarda "integratsiya" – o'qitishning maqsad va omillarini bir butun qilib birlashtirish, deb izohlanadi. Integratsion yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyasini tashkil etish aniq maqsadga qaratilgan yaxlit pedagogik jarayon bo'lib, ushbu jarayonda quyidagi pedagogik vazifalar hal qilinadi:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ma'naviy-axloqiy me'yorlar hamda axloqiy munosabatlar mohiyati va ularning ijtimoiy jamiyat hayotidagi ahamiyati to'g'risida ma'lumot beriladi.

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy tushunchalarni egallashga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltirish, ma'naviy-axloqiy ongni qaror toptirish.

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijobiy mazmundagi ma'naviy-axloqiy sifatlar (vatanparvarlik, mehnatsevarlik, rostgo'ylik, qat'iylik, mas'uliyatlilik, ozodalik, orastalik, o'zaro do'stlik, ahillik, shirinso'zlik, saxiylik, jasurlik, go'zallikni his qilish, go'zallik yaratishga intilish va hokazolarni) qaror toptirish. 4. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy mazmundagi xulq-atvor, xarakter va irodani shakllantirish.

5. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy madaniyatni shakllantirish.

Ushbu vazifalarni amalga oshirishda integratsion yondashish asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash tizimiga xizmat qiluvchi ijobiy omillar bilan birga undagi pedagogik muammolarni ham aniqlashga imkon beradi: – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'ziga xos integral pedagogik muhit yaratish ehtiyoji va unga tashqi-ijtimoiy stixiyali ta'siri; – tarbiyachilarni kasbiy kompetentligi, kreativligi va kasbiy mahoratini oshirish tizimi oldida turuvchi vazifalar va ushbu vazifalarni hal etish uchun ilmiy-uslubiy va didaktik ta'minot darajasining yetarli emasligi; – tarbiyachilarning "Ilk qadam" davlat o'quv dasturlari asosida bolalar faoliyati va uning mazmunini integratsiyalash malakasiga ega emasliklari; – maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash tizimidagi integratsiya

(yaxlitlik) va dezintegratsiya (bo'linish, parchalanish) jarayonlari o'rtasidagi ziddiyatlar; – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayonining an'anaviy shakllari, metodlari va innovatsion metodlarini joriy etish o'rtasidagi ziddiyatlarning mavjudligi; – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy-ma'rifiy, tarbiya jarayonining tashkiliy qismi, mazmuni va tarbiya jarayonining metodikasi o'rtasidagi nomuvofiqliklar;

Yuqoridagi fikrlarga tayanib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida integratsiyaning qo'llanishini quyidagicha ifodalash maqsadga muvofiqdir: – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida integratsion yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda guruh tarbiyalanuvchilarining yoshi va bilim saviyasini hisobga olish; – integratsiyalashgan faoliyatni tashkil etishda maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalovchi vosita sifatida qarash; – barcha tarbiyaviy tizimlar markaziga bola shaxsini qo'yish; – bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalashga insonparvarlik asosida yondashish va ularda umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish; – bolaning ijodiy qobiliyatlarini, uning individualligini rivojlantirish; – individual va jamoaviy tarbiyani hisobga olish lozim bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda shakllanadigan ma'naviy-axloqiy sifatlarning bevosita ularning yosh va individual xususiyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Go'daklik davridan 3-4 yoshgacha bo'lgan davrda salomlashish, xayrlashish, minnatdorchilik bildirish, yaxshi va yomon to'g'risidagi dastlabki tasavvurlar, mumkin, mumkin emas tushunchalari, ma'naviy-axloqiy ko'nikmalari, odatlari, o'zi tug'ilib o'sgan uyi, oila a'zolariga, atrof-muhitga, mehnatga, insonlarga mehr-muhabbat, kabi dastlabki ma'naviy-axloqiy sifatlarning shakllantirilsa, 5-7 yoshgacha bo'lgan davrda o'zi tug'ilib o'sgan Vataniga, ota-onasiga, do'stlariga mehr-muhabbat shakllantiriladi. Intizom, o'zini tuta bilishlik, kamtarinlik, rostgo'ylik, saxiylik, mehnatsevarlik, insonparvarlik, go'zallikni his qila olish, turli salbiy tahdidlarga o'z munosabatini bildira olish, mardlik, shijoat, qat'iyat, zukkolik, jasorat, go'zallik, oliyjanoblik, mehr-shafqat, oriyat kabi yuksak fazilatlarini jamlab olgan ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimi takomillashtiriladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlanish sohalariga integratsion yondashuv asosida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayoni “Til va nutq”; “Qurish yasash, konstruksiyalash va matematika”; “San'at”; “Syujetli rolli o'yinlar va drammalashtirish”; “Ilm-fan va tabiat” rivojlanish markazlarida amalga oshiriladi.

Ta'lim markazlarida olib boriladigan nutqni rivojlantirish, tasviriy faoliyat, badiiy adabiyot, atrofdagi olam bilan tanishish, tabiat bilan tanishish, elementar matematika va shu kabi mashg'ulotlar maqsadlariga integratsion yondashish, bola shaxsini shakllanishi, ma'naviy dunyoqarashining rivojlanishi, axloqiy xulq-atvor malakalarini hosil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, tasviriy faoliyat jarayonida bola atrof-olamni idrok etadi. Rasm chizish, qurish-yasash, applikasiya, loy ishiga o'rgatish, boshqa faoliyat turlari bilan uyg'unlashtirish bolalarning aqliy, ma'naviy, estetik va jismoniy rivojlanishiga olib keladi. Integratsion yondashuv asosida maktabgacha

yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda integratsiyaning quyidagi turlaridan foydalanish ko'zda tutiladi. Mavzulararo integratsiya – ("Ilk qadam" davlat o'quv dasturidagi oylik va haftalik mavzular integratsiyasi). Masalan, dasturda tayyorlov guruhida sentabr oyi uchun "O'zbekiston mening-Vatanim" mavzusi berilgan. Demak, shunga ko'ra, birinchi "Mening qadrdon O'zbekistonim", ikkinchi hafta "Mening shahrim – mening mahallam", uchinchi hafta "Men va mening oilam" va to'rtinchi hafta "Men va mening do'stlarim" nomli mavzularga bag'ishlanadi, ya'ni mazmunan bir-biriga bog'lanadi. "Oltin kuz" mavzusida tabiat bilan tanishtirish mashg'uloti tashkil etilib, tabiat hodisalari haqida ma'lumot beriladigan bo'lsa, bolalarni o'zlashtirgan bilimlarini mustahkamlash uchun rasm mashg'ulotida daraxt yaproqlarini yoki ixtiyoriy mavzuda rasm chizishlari maqsad qilib olinadi. Badiiy adabiyot mashg'ulotlarida kuz fasliga oid she'rni yod oldirish orqali bolalar olgan bilimlari mustahkamlanadi. Mashg'ulotlararo integratsiya – (katta va tayyorlov guruhlarida o'tkaziladigan mashg'ulotlar integratsiyasi) asosida, masalan, nutqni rivojlantirish mashg'ulotida ularning yoshi, tushunchasi va ruhiyatiga mos keladigan ertak, hikoyalarni so'zlab berish orqali badiiy didlarini o'stirish va asarlarda aks ettirilgan voqealar mazmunini tushunish malakasini shakllantirish, bolalarda kitobga nisbatan qiziqish, mehr hislarini uyg'otish. Bolalarda xushmuomalalilik va orastalikni shakllantirish. "Yaxshi", "yomon" kabi so'zlarning o'zaro farqini anglashga, qilish mumkin bo'lgan va bo'lmagan xatti-harakatlarni farqlashga, o'zidan kattalarga hurmatda bo'lishga, qo'lini ko'ksiga qo'yib "Assalomu alaykum" deb salomlashishga o'rgatish; tasviriy faoliyat mashg'uloti va nutqni rivojlantirish mashg'ulotini integratsiyalash orqali bolalar diqqatini badiiy asar mazmuni asosida ishlangan rasmlarga qaratish, ularni sinchiklab tomosha qilishga o'rgatish, rasmlardagi go'zallikni his etish, undan zavqlanish hissini shakllantirishga erishiladi.

Faoliyatlararo integratsiya – (o'yin, o'quv va mehnat faoliyati inegrallashuvi) turini gorizontal va vertikal integratsiya tamoyili asosida tashkil etish natijasida bolalar rivojlanish sohalari kompetensiyalarini, ma'naviy-axloqiy sifatlarni uyg'un rivojlantirishga erishiladi. Rivojlanish markazlararo integratsiya – (til va nutq; qurilish va konstruksiyalash markazi; san'at, syujet-rolli o'yinlar va drammalashtirish markazi; ilm-fan va tabiat markazidagi bolalarning mustaqil faoliyatini integratsiyalash) faollik markazlaridagi erkin mustaqil faoliyat orqali bolalarning ma'naviy-axloqiy sifatlari mustahkamlanadi, xulq-atvorda namoyon bo'ladigan salbiy xususiyatlar bartaraf etiladi.

XULOSA

Myxtasar aytganda, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich bo'g'ini sifatida bolaning har tomonlama rivojlanishi, ma'naviy yetuk shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin tutadi. Bundan ko'rinadiki, barcha rivojlanish markazlarini talab darajasida to'g'ri tashkil etish boshlang'ich kompetensiyalarni, ya'ni bola shaxsini

har tomonlama shakllanishi, ma'naviy-axloqiy sifatlarni uyg'un rivojlanishi uchun xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida. PF-4947-son. 2017-yil 7-fevral. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 6-son, 70-modda.

2. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. 2018-yil. 18-iyun.

3. Hasanboyev J., To'raqulov X. va b. Pedagogika fanidan izohli lug'at. – T.: Fan va texnologiya, 2008-y.

4. Azimova Z. Tarbiyaviy ishlar tizimini integral diagnostik asosda takomillashtirish / monografiya. –T: Muharrir. 2018-y. – 164-b.